صف‌سالاری!

در حالی که شهروندان امید بسته بودند که «صف»های طولانی به خاطره و نوستالوژی دهه‌شصتی آن‌ها تبدیل شود، چنین نشد. برخلاف وعده‌ها، مردم برای پیداکردن برخی کالاهای اساسی از این خیابان به آن خیابان رفتند و هر جا می‌رفتند، کالا نبود. درواقع بازخوانی کارنامه «صف»های این چندسال اخیر، حکایتی جدا از آرزوی مردم و وعده‌های مسئولان دارد. این گزارش، نگاه مختصری دارد به «صف بستگی» ملت ایران در میانه وعده‌های مسئولان!

صف گوشت

خبرگزاری «تسنیم» ۷بهمن ۱۳۹۷، با تیتر «قیمت گوشت گوسفند ۶رقمی شد؛ صف چندساعته برای گوشت یخی+ فیلم» نوشت: «۶رقمی‌شدن قیمت هر کیلو گوشت گوسفند در کشور باعث شده تا دوباره گوشت‌های یخی آن‌قدر طالب پیدا کند که برای خرید آن مجبورید هم‌زمان با طلوع آفتاب ساعت‌ها در صف، یک‌لنگه‌پا بایستید.» وزیر کشاورزی روز ۲۴بهمن ۱۳۹۷ در مصاحبه با خبرنگار صداوسیما برای حذف صف گوشت به مردم وعده داد. «مشرق‌نیوز» در گزارشی با عنوان «دعوای مسئولان و تداوم نسل دزدی مشکوک قاچاقچیان دام/مردم به‌دنبال گوشت، دلال به‌دنبال سود، دولت به‌دنبال دام اروپایی!» در تاریخ ۹بهمن ۱۳۹۷ از معضل تأمین گوشت و صف‌های طولانی برای خرید گوشت دولتی و ناکافی‌بودن آن خبر داد. «تسنیم» روز ۷بهمن ۱۳۹۷، ذیل عنوان «چراصف‌های توزیع گوشت در بحران سال ۱۳۹۱ تشکیل نشد؟» نوشت: «موضوع کاهش عرضه و افزایش شدید قیمت گوشت قرمز در بازار در هفته‌های اخیر انتقادهای فراوانی را در میان مردم برانگیخته است. این درحالی است که دولت سعی کرده با تخصیص ارز ۴۲۰۰تومانی بازار گوشت قرمز را کنترل کند. از سوی دیگر به نظر می‌رسد برخی بحث انحرافی تأثیر قاچاق دام و بی‌ثمر بودن تخصیص ارز دولتی برای واردات کالاهای اساسی جهت کنترل قیمت را مطرح می‌کنند.»

صف لاستیک

«میزان» روز ۱۲آذر ۱۳۹۸ با انتشار خبری با تیتر «ماجرای کمبود لاستیک کامیون‌ها به کجا رسید؟» نوشت: «دبیر کانون انجمن‌های صنفی کامیون‌داران گفت: مشکل لاستیک کامیون‌داران به‌دلیل برخی بی‌برنامگی‌ها هنوز برطرف نشده است.»

صف ماسک و اقلام بهداشتی

خبرگزاری «مهر» در تاریخ ۱۴اسفند ۱۳۹۸ در گزارشی با عنوان «ماسک نیست؛ تعزیرات طرح ضربت اجرا کرد/صف‌های مردم طولانی‌تر شد» این‌طور نوشت: «شیرازی‌ها مقابل داروخانه‌ها صف کشیده‌اند اما داروخانه‌ها نه ماسک می‌دهند و نه محلول ضدعفونی.» خبرگزاری «ایمنا» نیز ۱۸اسفند ۱۳۹۸، از کمبود اقلام موردنیاز پیشگیری از کرونا در اصفهان انتقاد کرد و نوشت: «وضعیت داروخانه‌های سراسر شهر و صف‌های خرید ماسک، الکل و مواد ضدعفونی‌کننده حاکی است که این روزها تنها نگرانی مردم شیوع کرونا نیست و بابت تهیه نیازهای اولیه خود برای مقابله با ابتلای آن نیز دغدغه و مشکلات زیادی دارند.» خبرگزاری «ایرنا» ۲۷اسفند ۱۳۹۸، در خبری با عنوان «کرونا، نفس‌به‌نفس مردم در صف کالای بهداشتی داروخانه‌ها» این‌طور نوشت: «توزیع محلول‌های ضدعفونی‌کننده در خراسان شمالی روز سه‌شنبه برای دومین‌بار انجام شد اما باز هم داروخانه‌های استان پر از جمعیت متقاضی این مواد بود.»

این خبرگزاری همچنین در تاریخ ۱۱اسفند ۱۳۹۸، گزارشی تصویری از «صف‌های مردم سمنان در داروخانه‌ها برای تأمین اقلام بهداشتی» منتشر کرد و نوشت: «ویروس کرونا با شیوع بالا، تهیه ماسک، مواد ضدعفونی‌کننده و دستکش را به یکی از دغدغه‌های مهم این روزهای شهروندان سمنانی تبدیل کرده است، تاآنجاکه برای تهیه این اقلام در داروخانه‌ها صف‌هایی شکل گرفته است.»

صف برنج

خبرگزاری «تسنیم» روز ۲۳اردیبهشت ۱۳۹۹، در گزارشی با عنوان «رنج صف برنج در سایه غفلت مسئولان» می‌نویسد: «گرانی، تورم و نبود نظارت بر بازار ایلام، خبری است مستمر و مداوم که صف‌های طویل برنج در استان نیز نمونه دیگری از آن است که رنج مردم این دیار را در سایه غفلت مسئولان مضاعف کرده است.»

صف کره

«تجارت‌نیوز» در تاریخ ۱۹شهریور ۱۳۹۹، در گفت‌وگو با رئیس اتحادیه سوپرمارکت‌ها و با تیتر «کره سهمیه‌بندی شد» نوشت: «در چند ماه گذشته کره در بازار نایاب بود و حالا طی دو روز گذشته قیمت کره ۱۰۰گرمی با ۹۰درصد افزایش قیمت به ۸۰۰۰ تومان رسیده است.»

صف دلار

«تجارت‌نیوز» در ۲۱ شهریور ۱۳۹۹، در گزارشی با عنوان «سه علت تشکیل صف دلار، آیا مردم مقصرند؟» نوشت: «این هفته اختلاف قیمت صرافی‌های بانکی و بازار آزاد بالا رفت و همین مسئله، افراد زیادی را به‌سوی خیابان فردوسی کشاند و صف‌های آن‌چنانی مقابل صرافی‌های بانکی ایجاد کرد.»

صف آرد

روزنامه «همشهری» روز ۲۸مهر ۱۳۹۹، در مطلبی با عنوان «رمزگشایی از علت کمبود آرد» این‌طور نوشت: «در چند هفته گذشته کمبود آرد موجب گلایه برخی شهروندان در نقاط مختلف کشور از طولانی‌شدن صف‌های خرید و کمبود عرضه نان شد. از نظر تأمین آرد مشکلی نداریم و آرد فراوان است اما شرکت حمل‌ونقل خلیج‌فارس اعلام کرده بود از ابتدای شهریورماه به‌دلیل افزایش هزینه حمل‌ونقل، امکان حمل آرد با نرخ کرایه‌های حمل قبلی را ندارد.»

صف روغن

خبرگزاری «تسنیم» روز ۲۴دی ۱۳۹۹، ذیل عنوان «حکایت صف‌های طولانی در روزهای شکننده کرونا» از صف‌های طولانی و کمبود روغن جامد در بیرجند خبر داد. اخبار صف روغن در سراسر کشور تاکنون ادامه دارد. «مهر» در گزارشی با تیتر «روغن خوراکی در بازار اصفهان همچنان کمیاب است» در تاریخ ۱۲بهمن ۱۳۹۹، به صف‌های طولانی خرید روغن در اصفهان اشاره می‌کند و «تسنیم» نیز ۳۰بهمن ۱۳۹۹، ذیل تیتر «پیدمی صف در مشهد به روغن مایع رسید» نوشت: «این روزها مردم به صف‌نشینی بار دیگر عادت کرده‌اند؛ آن هم برای کالاهایی که به گفته مسئولان به‌وفور موجود است.» در تاریخ ۲اسفند ۱۳۹۹ خبرگزاری «ایسنا» خبری را با عنوان «هر کارت ملی، یک روغن» منتشر کرد. در این خبر آمده بود: «با وجود اینکه مسئولان همواره وعده رفع مشکلات تولید و توزیع روغن جامد و مایع را می‌دهند اما همچنان روغن جامد در بازار کمیاب است و در برخی فروشگاه‌ها به هر کارت ملی تنها یک روغن جامد تعلق می‌گیرد.» به گزارش «ایسنا» از اواخر شهریور ۹۹ عرضه روغن جامد در بازار کم شد و کمتر از یک ماه بعد نیز این مشکل برای روغن مایع ایجاد شد.

صف ارز

«همشهری» در تاریخ ۶بهمن ۱۳۹۹ در خبری با عنوان «بازگشت صف به بازار ارز/نگاه معامله‌گران به نوسان دلار» نوشت: «روزی که گذشت بازار ارز با یک پدیده جدید روبه‌رو شد؛ بازگشت صف‌ها برای ارز سهمیه‌ای.»

صف‌های مرغ، در استقبال از سال نو

«مشرق‌نیوز» روز ۱۶اسفند ۱۳۹۹، در خبری با تیتر «مردم در صف مرغ و مسئولانی که خجالت نمی‌کشند» نوشت: «افتضاح مدیریتی دولت در توزیع کالاهای اساسی تمامی ندارد. توزیع روغن، مرغ و تخم‌مرغ به شکلی رسید که مردم برای تهیه آن صف‌های طولانی تشکیل می‌دهند و مشخص نیست باید منتظر کمبود تولید و توزیع کدام کالا باشیم. ازطرفی نظارت کافی نیز بر تولیدکنندگان و توزیع‌کنندگان کالاهای اساسی وجود ندارد، به‌طوری که برخی تولیدکنندگان علاوه‌بر توزیع قطره‌چکانی این کالاها، فروش آن‌ها را منوط به خرید کالاهای دیگر کرده‌اند.» خبرگزاری «ایسنا» در تاریخ ۲۷اسفند ۱۳۹۷، ذیل تیتر «صف گوشت جمع نشده، صف مرغ هم آمد» نوشت: «درحالی‌که مسئولان به‌تازگی از جمع‌شدن صف‌های گوشت یخ‌زده و دولتی خبر داده‌اند، همچنان در برخی نقاط شهر صف گوشت دیده می‌شود و نکته قابل تأمل‌تر آنکه این روزها صف‌های مرغ به نرخ مصوب ۱۱هزار و ۵۰۰تومانی هم شکل گرفته است. دراین میان همچنان خلأ حضور دستگاه‌های نظارتی در بازار ملموس است.»

شهرآرا

روزنامه شهرامید وزندگی

شنبه

۲۸ فروردین ۱۴۰۰
۰۴ رمضان ۱۴۴۲
شماره ۳۳۶۴

SHAHRARANEWS.IR

۰۴

جامعه

شهرآرا پدیده «صف» در جامعه ایرانی را بررسی می‌کند

هر طرفی «صف» زده...

عکس: مهدیه غفوریان | شهرآرا

گزارش روز

مصطفی توفیقی

«صف»، همین دو حرف ساده و درشت‌ادا، وقتی کنار هم می‌نشینند، گویی نیمی از خاطرات ما، حوادث ما، عمر ما را در خودشان جمع می‌کنند، وقتی می‌گویی «صف» طوری لب‌هایت روی هم می‌آید، گویی همه آن خاطرات، حوادث، بطالت‌ها جمع می‌شود توی دهانت و دهانت را گاه تلخ گاه شیرین می‌کند: صف نفت (دهانت را سیاه می‌کند)، صف گاز، صف نان (نان‌هایی که زیادی خمیر بودند)، صف شیر (که به سرخوشی سرشیرهای چرب اندک ختم می‌شد در شیشه‌های سفید)، و بعد همه صف‌های دم صبح، صف سرد مدرسه، پاهای خسته و کسل، سروصدا، پس‌گردنی به رفیق جلویی، جازدن برای رسیدن به اول صف... و صف برای ما تمامی ندارد. آقای رئیس‌جمهور می‌گوید «مردم صف نمی‌بندند و برای پیداکردن کالای اساسی از این خیابان به آن خیابان نمی‌روند و هر جا می‌روند، کالا هست.» آقای رئیس‌جمهور صف توزیع کالا را نمی‌بیند، صف روغن، صف گوشت یخی، صف لاستیک، صف ماسک... و این آخری صف مرغ، آن هم در روزگاری که دلیلی برای صف‌بستن تا رسیدن به واکسن کرونا نیست، چون واکسن هنوز به مردم نرسیده است... «صف مرغ» فقط صف مرغ نیست، برآیند یک تجربه تاریخی است، تجربه «صف‌بستن» برای پیروزی، پیروزی بر ناکامی‌ها، نداشتن‌ها، دیررسیدن‌ها... در این گزارش به‌سراغ این دو حرف ساده و درشت ادا رفته‌ایم، دو حرفی که کنار هم نشسته‌اند تا عمرمان را پای «اهمیت» آن بگذاریم.

آنچه شیران را کند روبه مزاج

- واقعا اهمیت دارد؟
- چی؟
- اینکه امروز و این هفته را مرغ بخوریم؟ اصلا این‌قدر اهمیت دارد که این همه آدم از صبح علی‌الطلوع اینجا یک‌لنگه پا ایستاده‌اند تا شاید بتوانند توی این ازدحام دو تا مرغ تکیده استخوانی یخ‌زده را به دندان بگیرند؟

گزارش ما از اینجا شروع شده است، از انتهای یک «صف» در ابتدای سالی که هرچه هست نکو نیست، از انتهای صف مرغ در نزدیکی میدان امام‌حسین(ع) مشهد. جواب سؤال ما می‌تواند این حرف رئیس انجمن پرورش‌دهندگان مرغ باشد که «مردم از صف مرغ خوششان می‌آید» یا چه‌بسا کل صف چندصدمتری مرغ (که در برخی جاها به کیلومتر رسیده است) می‌تواند توهمی بیش نباشد که به قول آقای رئیس‌جمهور «مردم اصلا برای کالاهای اساسی صف نمی‌بندند» اما حرف علیرضا کاشفی، لیسانس عمران، بیست‌وشش‌ساله، نفر آخر صف مرغ میدان امام‌حسین، چیز دیگری است: «آنچه شیران را کند روبه‌مزاج، احتیاج است احتیاج است آقا احتیاج! اگر نیاز نداشته باشیم که بیمار نیستیم وقتمان را توی این صف‌ها تلف کنیم.» کمی آرام که می‌شود دوباره از او می‌پرسم: «حرف شما درست، ولی مگر چقدر مرغ برای خوردن لازم است؟ گیرم محصولات پر و تئینی دیگر هم گران شده‌اند؛ نمی‌شود هفته‌ای دوهفته‌ای یک وعده مرغ خورد و در آن وعده هم به حجم کمتری اکتفا کرد، و لااقل برای مدتی از هزارجور غذای بی‌گوشت دیگر استفاده کرد؟». آقای میان‌سالی که گوش به حرف‌های ما داده است خودش را می‌کشد لابه‌لای صحبت‌هایمان و با کنایه می‌گوید: «چرا نمی‌شود؟ حبوبات کیلویی ۵۰-۶۰تومان بخوریم یا برنج کیلویی ۳۰-۴۰تومان یا میوه‌خواری کنیم با میوه‌های به این گرانی؟ الان علف هم برای خوردن گیر نمی‌آید آقا. از قدیم گفته‌اند سیر از حال گرسنه خبر ندارد، پیاده از حال سواره.»

معتمدی: در صف ایستادن از جمله رفتارهایی است که در ارتباط با ناامنی اجتماعی مطرح می‌شود. به این معنی که ناامنی اجتماعی این حالت را در افراد برمی‌انگیزد که باید برای رسیدن به خواسته و حق خود در صف‌های طولانی بایستند

لازم می‌شود به هرحال؟!

خانم میان‌سالی نزدیک میدان راهنمایی روی جدول نشسته و هراز گاهی خودرویی جلویش ترمز می‌کند و سؤالی می‌پرسد. کنجکاو می‌شوم. جلو می‌روم و گوش‌هایم را تیز می‌کنم. سؤال همه سرنشینان خودروها یکسان است. پرسش‌هایی که به محتوای داخل کیسه نایلونی برمی‌گردد که روی زمین کنار پای خانم میان‌سال است: «این مرغ‌ها را از کجا خریده‌اید؟» پاسخ او ما را به خیابان ششصددستگاه مشهد می‌رساند، صف طولانی یکی از تعاونی‌های توزیع مرغ. در منطقه‌ای شهری که پاسخ‌های اهالی آن، ما را کمتر از صف‌بستگان مرغ میدان امام‌حسین(ع) قانع می‌کند.

«همین آقا را که می‌بینی، توی صندوق عقب ماشینش حداقل ده تا مرغ دارد. خودم با چشم‌های خودم دیدم، راه افتاده دور شهر مرغ جمع می‌کند، چند تا کارت ملی هم با خودش آورده؛ هر روز هم می‌آید.» آقایی که این حرف‌ها را می‌زند، با پسر نوجوانش در صف ایستاده است. از او می‌پرسم: «مگر شما هر روز اینجا صف می‌ایستید که ایشان را می‌بینید؟» جواب می‌دهد: «خانه‌ام همین بغل است و اگر فرصت کنم می‌آیم.» می‌پرسم: «مگر شما چقدر مرغ مصرف دارید؟» جواب می‌دهد: «مصرف خودمان زیاد نیست، ولی برای مهمانی دادن و پدر و مادرم و... تهیه می‌کنم. لازم می‌شود به‌هرحال.» این «لازم می‌شود به‌هرحال» هم از آن اصطلاح‌های کلیدی جبهه صف‌بستگان است، شهروندانی که اگرچه برخی از آن‌ها از روی نیاز برای تأمین مایحتاج روزمره زندگی‌شان در صف می‌ایستند، بسیاری از آن‌ها در صف می‌ایستند تا از صف عقب نمانده باشند!

صف‌های ملال

دکتر عباس کاظمی، جامعه‌شناس، درباره تأثیر اجتماعی صف معتقد است: «زندگی روزمره دو بعد دارد، بعد ملال‌آور و بعد نشاط. مردم تلاش می‌کنند بین این دو توازنی پیدا کنند؛ به همین‌دلیل به کارهایی دست می‌زنند که با امر ملال‌آور و کسالت‌آور در زندگی معمولی مبارزه کنند. اما من گاهی احساس می‌کنم که دولت‌ها سعی می‌کنند این مسئله را مدیریت کنند. یعنی دولت در عمل می‌کوشد (که ضرورتا آگاهانه نیست) جنبه ملال‌آور بودن زندگی را بیشتر و جنبه شگفت‌انگیز بودنش را کمتر کند. چرا؟ چون امر شگفت‌انگیز پیش‌بینی‌ناپذیر است اما امر ملال‌آور مدیریت‌پذیر است.» البته وی تأکید می‌کند: «این مسائل آگاهانه نیست و نمی‌توان گفت که دولت با برنامه‌ریزی قبلی دست به چنین کاری زده است. جنگ بین امر ملال‌آور و رمزآلود درواقع فرایند طبیعی زندگی روزمره است که در گذشته هم وجود داشته است، الان هم هست و قطعا در آینده هم خواهدبود.»

محمد آیتی، دکترای علوم اجتماعی، در گفت‌وگو با شهرآرا ضمن نقد این نظر می‌گوید: «بسیار بعید است که بتوان ملال اجتماعی ناشی از صف‌بستن را یک امتیاز یا فرصت برای دولت‌ها به شمار آورد. نارضایتی ناشی از تکرار پدیده صف‌بستن به‌ویژه در شرایط کنونی که با جامعه‌ای نه‌چندان باحوصله و کم‌صبر روبه‌رو هستیم، نهایتا نه به نفع دولت‌ها، که در جهت افزایش نارضایتی‌های گسترده از آن‌ها حرکت می‌کند.»

امنیت صف در ناامنی اجتماعی

همچنین به گزارش «پانا»، دکتر معتمدی، روان‌شناس و استاد دانشگاه، درباره معضل میل به ایستادن می‌گوید: «در صف ایستادن ازجمله رفتارهایی است که در ارتباط با ناامنی اجتماعی مطرح می‌شود. به این معنی که ناامنی اجتماعی این حالت را در افراد برمی‌انگیزد که باید برای رسیدن به خواسته و حق خود در صف‌های طولانی بایستند.» او در ادامه یکی دیگر از ابعاد این موضوع را گرفتن اطلاعات در صف‌ها از دیگران می‌داند و می‌افزاید: «افراد در صف‌ها درباره موضوعات مختلف صحبت می‌کنند و همین موضوع می‌تواند علاقه برای رفتن به این مکان‌ها را بیشتر کند. همچنین این صف‌ها یک اجتماع کوچک محسوب می‌شوند که می‌توانند عده‌ای از افراد را به دور یکدیگر جمع کنند تا بتوانند ساعاتی را سپری کنند.» این روان‌شناس نمونه بارز این موضوع را ایستادن در صف‌های بورس نام می‌برد و می‌گوید: «از نظر آسیب‌شناس اجتماعی، ایجاد یک صف به‌منزله یک مرکز در نظر گرفته می‌شود که بسیاری از افراد علاقه‌مند به شرکت و حضور در این مرکز هستند. در این مرکز ممکن است اطلاعاتی ردوبدل شود که در مکان دیگری وجود نداشته باشد.» معتمدی با آنکه عادت ایستادن در صف را نوعی ناهنجاری اجتماعی می‌داند، ذات این موضوع را مثبت ارزیابی کرده و تصریح می‌کند: «درست است که در این صف‌ها وقت زیادی هدر می‌رود اما امنیت خاطر و تبادل نظر، یکی از دستاوردهای مهم ایستادن در صف‌های طولانی است.»

نظام‌دوست: نمی‌توانیم عمر مردم را در صف مرغ و روغن و... هدر بدهیم و هم‌زمان دم از رعایت کرامت انسانی و حفظ حقوق شهروندی بزنیم

جای خالی حفظ کرامت شهروندان

درحالی‌که کارشناسان علوم اجتماعی نظرات مختلف و گاه متضادی درباره خوب و بد پدیده اجتماعی صف‌بستن دارند، ناهید نظام‌دوست، کارشناس ارشد حقوق در گفت‌وگو با «شهرآرا»، ایستادن طولانی‌مدت و نابهنجار و نامتعارف مردم در صف‌های طولانی برای تأمین مایحتاج اولیه زندگی خود را ناشی از اطلاع‌نداشتن آن‌ها از حقوق شهروندی خود می‌داند و با انتقاد از مواضع دولت درباره شرایط کنونی می‌گوید: «اصطلاحاتی مانند حقوق شهروندی و کرامت انسانی و... اتفاقا بیش از آنکه با لفاظی‌های سیاسی و شعارهای انتخاباتی نسبت داشته باشد، به رعایت مواردی مانند رعایت احترام شخصیت شهروندان، توزیع عادلانه فرصت‌ها و... برمی‌گردد. نمی‌توانیم عمر مردم را در صف مرغ و روغن و... هدر بدهیم و هم‌زمان دم از رعایت کرامت انسانی و حفظ حقوق شهروندی بزنیم.» به اعتقاد این کارشناس، رعایت حقوق شهروندان پیش از هرچیز به شناخت خود آن‌ها و احترام خود شهروندان به کرامتشان بستگی دارد و تا زمانی که خود آن‌ها نخواهند و این مطالبه را از خود و خانواده‌شان شروع نکنند، مجاب کردن دولت و بازار برای حفظ کرامت و حقوق شهروندی آن‌ها هم آسان نخواهد بود.»

صف، فرصتی برای یادگیری!

سعیده ریحانی، مشاور خانواده، نیز به «شهرآرا» می‌گوید: «کافی است مجموعه زمان‌هایی را که در صف‌های مختلف مواد غذایی و نان و مرغ و... درانتظار اتوبوس و مترو، در صف بانک‌ها و پشت درِ ادارات می‌گذرانیم، بررسی کنیم تا به این نتیجه برسیم که چه بخش مهمی از عمر ما به «انتظار» در محیط شهری می‌گذرد و در عمل به بطالت تلف می‌شود.» این کارشناس مشاوره توصیه می‌کند: «شهروندان تا حد امکان و تاجایی که ضروری‌ترین نیازهایشان به مخاطره نمی‌افتد، وقتشان را در صف‌ها هدر ندهند» و اینکه «اگر در شرایطی ناچار به ایستادن طولانی‌مدت در صف هستند، از قبل برای استفاده بهتر از این فرصت‌ها برنامه‌ریزی کنند؛ زیرا این زمان‌های صف ایستادن هم جزو زمان و عمر مردم است و برای هدر نرفتن آن باید برنامه‌ریزی کرد.» به پیشنهاد این مشاور خانواده، کتاب‌های جیبی، کتاب‌های الکترونیک، پادکست‌های آموزشی و... می‌توانند هم میزان نارضایتی و کسالت در صف ماندن را کاهش دهند و هم این چالش زندگی شهری را به فرصتی برای یادگیری بیشتر تبدیل کنند.

سعیده ریحانی، مشاور خانواده: تاجایی‌که ضروری‌ترین نیازهایشان به مخاطره نمی‌افتد، وقتشان را در صف‌ها هدر ندهند. اگر در شرایطی ناچار به ایستادن طولانی‌مدت در صف هستند، از قبل برای استفاده بهتر از این فرصت‌ها برنامه‌ریزی کنند